

УДК. 371.134:74(07)

Олена Семенова

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано дослідження науковців, які розглядали структуру та критерії різних груп компетентностей майбутніх вчителів: гуманітарно-художню, творчу, художню, композиційну, фахову тощо. Визначено дефініції: «критерій» та «показник» які складають структуру компонентів, що входять до художньо-творчої компетентності. На основі аналізу науково-педагогічних досліджень було визначено такі компоненти художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-особистісний та діяльнісно-рефлексивний. Зроблено висновок, що виокремлення даних критеріїв здійснено на основі структурного, системного та функціонального підходів і є доцільним при формуванні художньо-творчої компетентності

Ключові слова: структура, критерій, показник, художньо-творча компетентність, мотиваційно-ціннісний, когнітивний.

В статье проанализированы исследования ученых, которые рассматривали структуру и критерии различных групп компетенций будущих учителей: гуманитарно-художественную, творческую, художественную, композиционную, профессиональную и др. Определены дефиниции: «критерий» и «показатель», которые составляют структуру компонентов, входящих в художественно-творческой компетентности. На основе анализа научно-педагогических исследований были определены следующие компоненты художественно-творческой компетентности будущего учителя изобразительного искусства: мотивационно-ценностный, когнитивно-личностный и деятельно-рефлексивный. Сделан вывод, что выделение данных критериев осуществлено на основе структурного, системного и функционального подходов и целесообразно при формировании художественно-творческой компетентности.

Ключевые слова: структура, критерий, показатель, художественно-творческая компетентность, мотивационно-ценностный, когнитивный.

In the article the achievements of the scientists who examined the structure and criteria of different groups of competences future teachers such as humanitarian, creative, art, compositional, professional etc. are analyzed. The definitions «criteria» and «indicator» which comprise the structure of components belonging to art competence are determined. When analyzing the research we found out that different components such as cognitive, emotional,

axiological, activity, personal, creative, motivational etc. can relate to the structure of art creative competences. On the basis of analysis of scientific-pedagogical researches such components of art creative competences of future fine arts teacher were determined: motivational, valuable-cognitive, personal and actional-reflexive. Conclusion is made what singling out these criteria is done on the basis of structure, systemic and functional approaches and is efficient for the formation of art creative competences.

Key words: *structure, criterion, indicator, artistic and creative competence, motivational-value, cognitive.*

На сучасному етапі розвитку суспільства відчутні зміни, що зумовлюють нові освітні вимоги до художників-педагогів у межах директив Болонської угоди. Нині у мистецькій практиці спостерігається тенденція урізноманітнення художніх технологій і розширення діапазону засобів композиції, використання яких сприяє збагаченню духовної сфери особистості. Роль учителя образотворчого мистецтва в цьому процесі полягає в ефективній самореалізації в царині художньої творчості та якісному виконанні функцій професійної діяльності щодо інтелектуального й естетичного розвитку школярів. Для цього він повинен володіти високим рівнем художньо-творчої компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить що у контексті професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва чимало положень цих освітніх документів реалізовано в дослідженнях О. Кайдановської, С. Коновець, О. Музики, М. Пічкура, О. Смірної, Г. Сотської, Т. Стрітьєвич, В. Щербини та ін.

Широко розгорнуті психологічні студії творчого розвитку особистості (Л. Виготський, В. Моляко, С. Яланська та ін.), праці із численних питань художньої творчості в різних видах образотворчого мистецтва (В. Зінченко, В. Кузін, В. Щербаков та ін.), методичні розробки щодо створення художнього твору (М. Пічкур, І. Туманов, Ю. Шарапова та ін.) тощо.

Метою даної статті є на основі аналізу психолого-педагогічних джерел з'ясувати та обґрунтувати компоненти, художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Для обґрунтування структури художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва необхідно взяти за основу освітньо-кваліфікаційну характеристику за напрямом підготовки 6.020205 «Образотворче мистецтво». Саме у ній визначено обсяги знань і вмінь, яких має набути студент у процесі професійної підготовки у ВНЗ та еталонні якості художника-педагога. Також доцільно керуватися методологією структуралізму як способу наукового мислення, у якому основна увага концентрується на системі взаємозв'язків між елементами досліджуваної множини, та використання таких методів, як: виділення первинної множини об'єктів, які можуть бути поєднані структурно; виявлення в кожному

структурному елементі суттєвих властивостей; з'ясування відношень між елементами досліджуваного явища, побудова його абстрактної структури шляхом безпосереднього синтезування або формально-логічного моделювання; теоретичне передбачення можливого механізму реалізації розробленої структури, можливих наслідків і перевірка на практиці [6, с. 102].

Щоб належним чином обґрунтувати структуру художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, проведемо аналітичний огляд аналогів, що містяться в дотичних до порушеної проблеми дослідженнях.

Так, у науковій праці Т. Кравцової розроблено структуру гуманітарно-художньої компетентності майбутнього дизайнера костюму, що складається з когнітивно-рефлексивного (здатність до інтерпретації знань у контексті особистісної рефлексії), емотивно-аксіологічний (здатність до реалізації смислового змісту у проектно-композиційному рішенні відповідно до рівня організації предметної форми), продуктивно-діяльнісний (креативність як здатність нестандартного вирішення проблем і завдань проектування костюму) компонентів [4, с. 21].

У дисертації Н. Комашко творчу компетентність художника-дизайнера репрезентовано психоенергетичним (композиційні здібності), мотиваційним (творчого ставлення до діяльності, потреба у творчості), когнітивний (розуміння інформації, кількість і якість знань принципів, способів та засобів формотворення) та діяльнісним (здатність аналізувати й оцінювати композиційні якості, уміння технічно узгодити та вибрати найкращий варіант задуманої композиції) компонентами [5, с. 7].

У дослідженні А. Тутолміна виокремлено когнітивний (методологічні, теоретичні, психолого-педагогічні, організаційно-методичні, технологічні знання), операційний (дослідницькі, комунікативні, організаторські, евриологічні, технічні вміння) та особистісно-творчий (наявність емпатії, рефлексії, креативності, проникливості, комунікативності) компоненти творчої компетентності педагога [10, с. 20].

У науковій праці В. Казанцевої розроблено структуру творчої компетентності вчителя початкової школи, що містить ціннісно-мотиваційний (спрямованість на творчість у професійній діяльності – творча спрямованість особистості, її творчі можливості й ціннісні орієнтації), когнітивно-конструктивний (функціональна готовність до вирішення творчих завдань – науково-теоретична, методична підготовка та особистісна готовність до творчої діяльності), рефлексивно-цільовий (вербальна креативність – оригінальність, гнучкість, продуктивність) компоненти [3, с. 14–15].

Досліджуючи проблему формування творчої компетентності студентів педагогічних вишів засобами евристичних завдань з інформатики, Т. Марфутенко, запропонувала її структуру, що складається з мотиваційно-ціннісного (усвідомлення ролі творчості у професійній діяльності педагога, натхненність творчим пошуком, ініціативність у подоланні стереотипів),

пізнавально-оцінний (уміння освоювати оточуючий світ, відшукувати причини явищ, позначати своє бачення проблеми), емоційно-творчий (захопленість творчістю, емоційний підйом, генерування ідей, прогностичність), рефлексивно-діяльнісний (уміння поставити мету, організувати діяльність свою і діяльність інших для досягнення цієї мети, рефлексія) [7, с. 5].

В авторефераті дисертації М. Долгих структуру композиційної компетентності майбутнього художника-педагога репрезентовано такими складниками, як: культура художнього сприйняття мистецтва (здатність глядача витягати із художньої тканини твору різні за глибиною і наповненістю і змістовно-сміслові шари) і дійсності (вміння бачити, цілісно сприймати, переживати, переосмислювати й образно відтворювати дійсність); власна творчість майбутнього фахівця (самовираження і самореалізація засобами образотворчого мистецтва) [2, с. 13].

На підставі теоретичного аналізу вмінневого, структурного, системного та функціонального підходів до класифікації складників фахової компетентності педагога у дослідженні О. Смірної обґрунтовано доцільність структурування художньо-педагогічної компетентності вчителя образотворчого мистецтва на мотиваційний (сукупність пізнавальних настанов, художньо-ціннісних орієнтацій, творчих інтересів, пов'язаних зі змістом художньо-педагогічної діяльності), когнітивний (система знань про сутність, структуру, функції та особливості ефективної діяльності вчителя образотворчого мистецтва та оптимальні стилі педагогічного спілкування в єдності із загальнокультурними та специфічно-образотворчими знаннями) і практичний (комунікативна, організаційна, діагностична, проектна, конструктивна, управлінська, творча різновиди здатності до ефективної реалізації вчителем образотворчого мистецтва художньо-педагогічних функцій) компоненти [9, с. 8].

Отже, в окреслених науково-педагогічних дослідженнях структуру компетентності фахівців мистецьких та педагогічних спеціальностей автори традиційно представляють мотиваційним, когнітивним та діяльнісним компонентами з деякими їх модифікаціями. Узявши до уваги ці напрацювання, спробуємо розробити й обґрунтувати авторську структуру художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, компонентний склад якої охоплюватиме відповідні критерії і показники.

За словниковими джерелами, термін «критерій» (із лат. *critērium* – здатність розрізнення; засіб судження, мірило; розділяю, розрізняю) означає мірило, вимоги, випробування для визначення або оцінки людини, предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації; ознака, загальна властивість, на основі якої здійснюється оцінка якої-небудь якості [1, с. 107–109]. За В. Ягуповим, «критерій – це ознака, на основі якої оцінюється певна якість особистості вихованця, а критерії оцінки, відповідно, – це ті ознаки, на основі яких можна судити про рівень вихованості учня, оцінити виховні

впливи вихователів, ефективність функціонування виховної системи тощо».

Показник – це свідчення, доказ, ознака чого-небудь. В окремих галузях знань він є синонімом поняття «параметр», який, наприклад, у психології (грец. *parametron* – вимірювальний) позначається як величина, що визначає оцінку конкретної властивості психічного явища або його виявлення в дії чи діяльності; елемент формалізації індикатора. Індикатор є характеристикою об'єкта, що розкриває поняття про інші характеристики досліджуваного предмета, які неможливо безпосередньо досліджувати. За А. Семеновою, показники фіксують певний стан або рівень розвитку конкретного критерію. На думку науковця, показник – це явище або подія, за якими можна судити про динаміку певного процесу [8, с. 433].

Отже, розуміючи критерій як мірило, а показник як його конкретизацію за певними ознаками, параметрами і в окремих випадках їх індикаторами, пропонуємо структуру художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, що складається з більш розширеного спектру її вимірів, ніж у представлених наявних наукових доробках, а саме: мотиваційного, ціннісного, перцептивного, світоглядного, когнітивного, діяльнісного й рефлексивного.

Логіка репрезентації цього цілісного конструкту полягає в тому, що майбутній художник-педагог повинен виявляти бажання творити, а відтак, бути здатним сприймати прекрасне, цінувати його, формувати власний погляд щодо істинності краси довілля і мистецтва, знати його видову специфіку, зокрема, засоби художньо-образного формотворення, майстерно використовувати їх при створенні оригінальних, об'єктивно-ціннісних композицій та адекватно самооцінювати результати власної творчості для подальшої самореалізації в царині образотворчого мистецтва.

Отже, в авторському варіанті структура художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва складається із мотиваційно-ціннісного, когнітивно-особистісного та діялісно-рефлексивного компонентів. При цьому ми свідомо випускаємо з поля зору нашої дослідницької уваги емоційний та генетичний аспекти цього явища, оскільки вважаємо, що художник-педагог ніколи не стане справжнім фахівцем без природно набутого чи заздалегідь цілеспрямовано розвиненого спектру естетичних емоцій, спеціальних нахилів, здібностей та обдарованості в галузі образотворчого мистецтва.

Подальшого дослідження потребують визначені компоненти та детальний розгляд їх критеріїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник: довідкове видання / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с., с. 107–109.
2. Долгих Н. А. Влияние образовательной технологии на становление специальной компетентности художника-педагога: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук, спец.: 13.00.01 – общая педагогика,

- история педагогики и образования / Н. А. Долгих; Томск. гос. ун-т. – Томск, 2006. – 22 с., с. 13.
3. Казанцева В. В. Формирование творческой компетентности учителя начальной школы в самообразовательной деятельности: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук., спец.: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / В. В. Казанцева; Воронеж. гос. тех. ун-т. – Воронеж, 2013. – 24 с., с. 14–15
 4. Кравцова Т. А. Становление гуманитарно-художественной компетентности будущего дизайнера костюма в процессе высшего профессионального образования: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук, спец.: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Т. А. Кравцова; Забайк. гос. гуманитар.-пед. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. – Чита, 2009. – 23 с., с. 21
 5. Комашко Н. В. Формування творчої компетентності майбутніх дизайнерів у процесі вивчення комп'ютерної графіки: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук, спец.: 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти / Н. В. Комашко; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2011. – 20 с., с. 7
 6. Мартинюк А. П. Структурування знань як педагогічна проблема / А. П. Мартинюк // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: зб. наук. пр. – Рівне: Вод-во РДГУ, 2013. – Вип. 7 (50). – С. 101–105., с. 102
 7. Марфутенко Т. А. Формирование творческой компетентности студентов педагогических вузов средствами эвристических заданий по информатике: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук, спец.: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Т. А. Марфутенко; Сев.-Осет. гос. ун-т им. К. Л. Хетагурова. – Ставрополь, 2013. – 20 с., с. 5
 8. Семенова А. В. Формування професійної компетентності фахівців засобами парадигмального моделювання / А. В. Семенова // Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / За ред. З. Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – С. 432–446. с. 433
 9. Смірнова О. О. Методика формування художньо-педагогічної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі навчання декоративно-прикладного мистецтва: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук, спец.: 13.00.02 – теорія та методика навчання образотворчого мистецтва / О. О. Смірнова; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 24 с. с. 8
 10. Тутолмин А. В. Становление и развитие творческой компетентности будущего учителя (на основе системного подхода): автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. пед. наук, спец.: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / А. В. Тутолмин; Чуваш. гос. пед. ун-т. – Чебоксары, 2009. – 20 с., с. 20.